

BIDEN DÖNEMİ ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE DAİR SENARYOLAR

Riad Domazeti - Abdullah Zaviyenışin

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Domazeti, Riad. - Zaviyenışin, Abdullah. "Biden Dönemi ABD-Türkiye İlişkilerine Dair Senaryolar".
INSAMER, 23.12.2020.

 Analiz

ABD seçimlerini kazanan Joe Biden 20 Ocak'ta başkanlık görevini devralmaya hazırlanıyor. 1973 yılından itibaren Delaware senatörü olarak siyasetin içerisinde yer alan, Dış İlişkiler Komitesi Başkanlığı ve Obama döneminde Başkan Yardımcılığı görevlerini üstlenen Biden, hem iç hem de dış politikada önemli deneyimlere sahip biri olarak biliniyor. Türkiye'yi yakından tanıyan ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile de çalışmış bir isim olan Biden'ın son yıllarda Türkiye-Amerika ilişkilerinde yaşanan krizler, kırılmalar ve güvensizlik çevresinde şekillenen denklemi nasıl değiştireceği merakla bekleniyor.

Son dönemde yayımlanan birçok uluslararası analiz, ABD'nin küresel alanda güç kaybettiği ve ABD liderliğinin tartışılır hâle geldiği noktasında hemfikir. Bu durumun farkında olan Washington'un ise faturayı Trump yönetimine kestiği görülüyor. Nitekim Biden'ın seçimleri kazanmasının ardından öne çıkan söylemde, ABD liderliğinin yeniden tesis edileceği

argümanının sıklıkla kullanılması, bazı çevrelerce Biden döneminde küresel sorunlarla ilgili daha aktif bir siyaset izleneceği yönünde bir işaret olarak yorumlanıyor. Öte yandan ABD'nin dış politikası ve Soğuk Savaş sonrası küresel sistemde artan meydan okumalar, durumun salt Trump yönetimi ile bağlantılı bir mesele olmadığını da ortaya koyuyor.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte küresel bir hegemonia dönüşen ABD, izlediği yeni dış politika yöntemleriyle küresel sistemin yapısını da kırılanaştırdı. Özellikle 11 Eylül sonrası uygulanan müdahaleci yaklaşım ve Washington'a karşı yeni rakiplerin ortaya çıkmasını önleme tezine dayalı güç mücadelesi stratejisi, küresel sistemin yapısını zorlayan adımlar oldu. Diğer taraftan Çin ve Rusya gibi güçlerin konumlarını sağlamlaştırması, orta büyüklükteki bölgesel güçlerin yeni statü arayışları ve sisteme etki edebilen yeni bir unsur olarak devlet dışı yapıların ve örgütlerin

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

öne çıkması, ABD'nin küresel liderliğini sınırlandırıcı bir sonuç yarattı. ABD her ne kadar ekonomik ve askerî gücü ile sistemin en etkin aktörü olmayı sürdürse de küresel hegemon olma iddiası yerini giderek başarısızlıkla biten sınamalara bıraktı, bu ise karmaşık ve belirsiz bir yapının şekillenmesinin önünü açtı.

Washington'un 11 Eylül sonrası giriştiği savaşlarda, sahip olduğu güçle kıyaslandığında iyi bir performans gösterememesi yanı sıra izlediği müdahaleci politikaların bölgesel kırılmalıkları artırması, hem bölgesel hem de alt sistemlerde çökmüş yapıların ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu süreçte Amerikalı karar alıcıların müttefikleri aleyhine olabilecek adımlar atması, uluslararası örgütlerin giderek yozlaşması ve ittifak yapılarının sarsılması da ABD'nin küresel liderlik ruhunu ve güvenilirliğini tartışılır hâle getirdi.

Nitekim bugüne gelindiğinde ABD, her ne kadar sahip olduğu siyasi, ekonomik, askerî, teknolojik ve diğer güç unsurları ile sistemin en etkili aktörü olmayı sürdürse de mutlak güç olma konumunun zayıfladığı görülüyor; ayrıca izlediği stratejiyle hem belirsiz hem de büyük hedeften yoksun bir görüntü veriyor. Örneğin, sistemin giderek karmaşık bir yapıya büründüğü, ekonomik ve teknolojik olarak Çin gibi sürekli büyüyen bir aktörün öne çıktığı, orta ölçekli devletlerin ve devlet dışı grupların sistem içerisinde etkin olduğu bir süreçte, ABD'nin kontrolsüz bir güç gösterisi mi yapacağı, yoksa daha dengeli ve rol paylaşımına dayalı bir sistemin inşa edilmesi için yapıcı bir konumda mı hareket edeceği sorularının cevabı belirsizliğini koruyor.

Bu belirsizliğin Beyaz Saray'da Demokrat veya Cumhuriyetçi bir başkanın oturmasından ziyade, ABD'nin büyük stratejisinin yönelimiyle ve son 20 yılda ortaya çıkan boşlukla ilgili olduğu anlaşılıyor. Nihayetinde Biden'ın elinde sihirli bir değnek bulunmuyor. O da tıpkı selefi Trump gibi yükselen bir gücü sınırlandırma amacı güderse veya başkan yardımcısı olduğu Obama dönemindeki gibi yapıcı olmayan adımlar atarsa bu durum şüphesiz hem ABD hem de sistem açısından çeşitli olumsuzluklara sebep olacaktır.

Nihayetinde, sistemin yeni yapısını anlamaktan uzak okumalar ve politikalar, Washington'un beklentilerinin aksine sonuçlar doğurmaya devam edecektir.

Böyle bir noktada ABD için en önemli mesele, kendi müttefikleri ile iş birliğini artırmak ve küresel sistem içerisinde adil bir sorumluluk paylaşımına gitmek olabilir. Nitekim ABD'nin müttefikleriyle kurduğu iş birliğinin geçmişine bakıldığında, özellikle Soğuk Savaş dönemindeki güçlü ortaklıkların, Washington'un küresel sistem içerisinde hızlı sonuçlar almasını kolaylaştırdığı biliniyor. Buna karşın ABD'nin son dönemde müttefikleri aleyhine sonuçların ortaya çıkmasına da sebep olan hamlelerinin kısa vadede ittifakın yapısını olumsuz etkilediği gözlemleniyor. Nihayetinde ABD'nin müttefikleriyle uzun vadeli iş birlikleri kurmak yerine görece kazanımlar elde edebildiği adımlar atmasının müttefiklik ilişkilerine ciddi zarar vermeye başladığı açıkça görülüyor. Örneğin, ABD'nin Türkiye'nin tüm uyarılarına karşın, Suriye'de DEAŞ tehdidi ile mücadelede terör örgütü PKK/PYD ile müşterek hareket etmesi, temelde yukarıda belirtilen stratejik hedefsizlikten kaynaklanıyor. Benzer şekilde Trump dönemi ile birlikte NATO'nun diğer üyeleri ve Asya'daki müttefiklerle ilişkilerde yaşanan güven bunalımının da ittifakın yapısını olumsuz etkilediği görülüyor. Özetle ABD'nin müttefiklerinin çıkarlarını göz ardı eden bir yaklaşımı benimsemesi, bir yandan küresel liderliğinin sorgulanmasına bir yandan da esas stratejisinin topal kalmasına sebep oluyor.

Bu noktada Biden'ın başkan yardımcısı olduğu dönemde Obama ile birlikte sergilediği performans hem yeni dönemi hem de Türkiye ile ilişkilerin geleceğini anlamak için bir referans olabilir. Nitekim Obama'nın 2017'de "Amerikan tarihinin aslanı ve en iyi başkan yardımcısı" olarak tanıttığı Joe Biden, sekiz yıl boyunca Obama ve ekibi ile hem iç hem de dış politikada etkin roller üstlendi; yeni Sağlık Yasası, Paris İklim Anlaşması gibi çalışmalarda öne çıktı; Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi ve ayrılıkçı grupları desteklemesi karşısında Obama'nın politika yapımında görevlendirdiği

isim oldu. Bunlar dışında Ukrayna meselesi, Biden ve oğlu Hunter Biden hakkında enerji şirketi *Burisma* üzerinden yasa dışı işlemlerin yapıldığı iddiası ile soruşturma açılmasına yol açan bir olay oldu.

Biden, başkan yardımcılığı döneminde Irak'tan çekilme kararını ve NATO'nun Libya müdahalesini desteklemiş, İran ile yürütülen nükleer müzakere sürecinde aktif bir tutum sergilemiş ve 2015 yılında imzalan anlaşmanın en önemli destekçilerinden biri olmuştu. Nihayetinde bugünlerde Biden'ın Trump'ın başkan olduktan sonra çekildiği anlaşmaya yeniden dönebileceği konuşuluyor. Suriye krizi de Obama ile birlikte Biden'ın mesaisinin ana başlıklarından biri olmuş ancak Pentagon ve Kongre ile yaşanan çekişmeler nedeniyle bu alanda sonuç alıcı ciddi bir süreç yürütülemedi. Ayrıca Ortadoğu'da diktatörlük rejimlerinin yıkıldığı o dönemde yaşanan dönüşümü desteklediğini iddia eden Obama başkanlığındaki Amerikan yönetimi, bu iddiasına karşın, Mısır'daki darbeyi onaylayan bir tutum sergileyerek çıkarların demokrasiden üstün olduğunu en açık şekilde gösterdi.

Senatörü olduğu Delaware bölgesinde etkili olan Yunan lobilerine yakın hareket eden bir isim olarak bilinen Biden'ın, Ermeni lobilerinden de uzun süre destek aldığı belirtiliyor.

Biden ve Türkiye-ABD İlişkilerin Geleceğine Dair İki Senaryo

Biden yönetiminin Türkiye ile ilişkilerini etkileyecek birkaç temel unsurdan bahsetmek mümkün. Öncelikle Biden'ın ideolojik geçmişi ve aidiyetinin ikili ilişkilerin seyrini belirleyecek bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Biden'ın yaşam tarzına ve dış politikada takip ettiği felsefesine bakıldığında, bu özelliklerinin hem birçok sorunun kurumsal düzeyde çözümüne yardımcı olabileceği hem de yeni sorun alanlarının çıkmasına sebep olabilecek bir potansiyeli barındırdığı görülmektedir.

Biden'ın geçmişte Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmalara bakıldığında, bazı uluslararası çatışmaların onun pozisyonunu

etkilediği anlaşılmaktadır. Örneğin senatör olduğu dönemde özellikle Yunan ve Ermeni lobilerinden önemli destek almış olan Biden, Kıbrıs müdahalesi sonrası Türkiye'ye uygulanan ambargo kararında öne çıkan isimlerden biridir. Ancak senatör olarak başta Ermeni iddiaları olmak üzere birçok konuda Türkiye'yi hedef alan açıklamalarda bulunmuş olsa da Obama'nın yardımcısı olarak göreve başladıktan sonra daha yapıcı bir çizgide hareket ettiği görülmektedir.

Biden ayrıca, Soğuk Savaş döneminden itibaren Rusya karşıtı Batı ittifakını destekleyen isimlerden biridir; dolayısıyla önümüzdeki süreçte Rusya'ya yönelik alacağı tavrın Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceğini de şekillendirecek önemli bir etken olacağı tahmin edilmektedir. Biden yönetimindeki ABD'nin küresel politikaları kapsamında Rusya'ya karşı alacağı pozisyonun Ankara ile ilişkilerde de belirleyici olacağı, dolayısıyla bu durumun NATO'nun geleceği açısından da önemli olacağı anlaşılmaktadır. Nihayetinde Obama'nın başkanlığı döneminden itibaren büyüyen ve Trump'la birlikte yeni boyutlar kazanan Türkiye-ABD sorunlar yumağı, Biden dönemine de miras kalmış durumdadır ve elbette ki Obama'nın dış politika yapımcılarından olan Biden'ın da bu mirasın ortaya çıkmasında etkisi vardır.

Özellikle Obama'nın ikinci döneminde Türk kamuoyunun da yakından tanımaya başladığı Biden, hem Ortadoğu hem de diğer bölgelerdeki çatışma ve krizlerde Obama'nın yerine masada yer alabilen bir isimdir; dolayısıyla Obama dönemi mirası, onun da içerisinde yer aldığı ekip tarafından şekillendirilmiştir. Türkiye'nin Suriye'de güvenlik endişelerine ve itirazlarına karşılık DEAŞ ile mücadele kapsamında PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG'ye aktif destek sağlayan karar vericiler arasında olan Biden, o dönemde DEAŞ ile mücadele ekseninde Türkiye'yi de ziyaret etmiştir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sürecinde ABD'nin takındığı tutum ve FETÖ elebaşı Fetullah Gülen'in iadesi konusundaki olumsuz tavır, Türkiye'nin Washington'a olan güvenini derinden sarsmış ve iki ülke ilişkileri bir

daha onarılamamıştır. Amerikan CENTCOM komutanlarının PYD/YPG ile yan yana hareket etmesi ve örgüte silah desteği verilmesi, Ankara'nın ABD yönetimine tepkisini iyiden iyiye artırmıştır. Üstelik Biden'ın Aralık 2019'da, başkanlık kampanyası sırasında, *New York Times*'a verdiği mülakatta Türkiye'yi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef alan sözleri ve Türkiye'de "muhalafeti destekleme" adına harekete geçilmesi gerektiği yönündeki açıklamaları da Türkiye'nin tepkisine sebep olmuştur.

Bütün bu tecrübeler, Biden'ın Türkiye politikasıyla ilgili beklentilerin yönünü etkilemektedir. Başkan yardımcısı olduğu döneme dair ortaya çıkan bu tablo, ilişkiler açısından parlak bir süreç vaat etmese de ülkeler arasındaki ortak çıkarlar, ittifak yapıları ve bu dönemde küresel alanda yaşanan gelişmeler, ABD'yi Türkiye politikasını yeniden değerlendirmek zorunda bırakacaktır. Bu noktada Amerikan dış politika hedefleri ve bu politikanın oluşumunda öne çıkacak ekibin yapısı da yeni dönemde Washington-Ankara ilişkilerine etki edecek faktörlerden biridir. Trump dönemindeki liderler diplomasisinin aksine, Biden döneminde yeniden kurumların ve ekiplerin önem kazanması beklenmektedir.

Ancak tıpkı Obama döneminde olduğu gibi Biden yönetiminin de Ankara ile ilişkilerde temel stratejiyi ve ittifak ruhunu bir kenara bırakarak CENTCOM gibi kurumlardaki generallerin ideolojik hedeflerine alan açmak için Türkiye'yi baskılamaya çalışması, muhakkak ki ilişkilerin düzlemini olumsuz etkileyecektir. Nitekim Obama döneminde öne çıktığı üzere Amerikan ordusunun Avrupa kanadı ile Ortadoğu kanadının Türkiye ile ilişkilerdeki felsefe farklılıkları da üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Nihayetinde Washington'un Ankara ile ilişkilerinde ordu, istihbarat, savunma ve ekonomi gibi alanlardaki iş birliğini dikkate alması ve Türkiye'yi baskılamaya dönük bir tutum benimsememesi, ilişkilerin seyri açısından muhakkak ki çok daha yapıcı olacaktır.

Yukarıda sıralanan faktörler ve seçim sürecinde Biden'ın Türkiye'ye ilişkin söylemleri değerlendirildiğinde, önümüzdeki dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği için iki senaryo söz konusu olabilir. Birinci senaryoda Biden, Washington'daki Türkiye karşıtı bürokrasinin ve lobi gruplarının baskılarına boyun eğerek Türkiye-ABD müttefiklik ilişkilerini bir yana bırakıp son 10 yıldır devam eden menfi tavrı sürdürebilir. İkinci senaryoda ise Biden, Batı ittifakını güçlendirmek ve Rusya ile daha etkili bir şekilde mücadele etmek için Türkiye ile ilişkilerinde restorasyon sürecine girebilir. Mevcut koşullarda her iki senaryo için de ihtimallerin eşit olduğunu söylemek mümkündür. Kısacası, önümüzdeki süreçte Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyecek birçok zorluk ve fırsat olduğu görülmektedir.

1. Biden'ın gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında geçmişte sarf ettiği sözler gerekse Washington'daki müesses nizamın Türkiye yaklaşımı nedeniyle Ankara-Washington ilişkilerinde kötümser bir beklentinin oluştuğu söylenebilir. Bu yaklaşım Batılı düşünce kuruluşlarının ve özellikle de Birleşik Arap Emirlikleri/Suudi Arabistan/Mısır ittifakının medya organlarında ve analizlerinde öne çıkmaktadır. Ayrıca Washington'daki Yunan, Ermeni, FETÖ ve PKK/PYD lobilerinin Biden ile yakın ilişki içinde olmaları da Türkiye-Washington ilişkilerini etkileyecek önemli bir unsurdur. Özellikle son 10 yıldır Türkiye-ABD ilişkilerinde ittifak mantığına aykırı davranılması, taraflar arasında birçok konuda rekabete yol açmış durumdadır. Türkiye'nin bölgesinde attığı bağımsız adımlar ve askerî varlığını güçlendirme çalışmaları, ABD'de birçok çevreyi rahatsız etmektedir. Son olarak Trump yönetiminin CAATSA kapsamında Türk savunma sanayine yönelik aldığı yaptırım kararları ile Biden yönetimine önemli meydan okumalar bırakıldığı görülmektedir. Tüm bu sorunlar yumağı, Biden döneminde de Ankara ile ilişkilerin geriliminin devam edeceğini

ve Biden'ın Ankara'ya daha fazla baskı uygulayabileceğini düşündürmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz'deki rekabet, bu dönemde ABD'nin de dâhil olduğu bir sürece dönüşebilir.

2. Biden döneminde Türkiye'ye özgü bölgesel faktörlerin de etkisiyle Türkiye-ABD ilişkilerinin yeni bir boyut kazanabileceğini öngören iyimser bir senaryo da söz konusudur. Bugün Türkiye, Balkanlar'dan Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada hareket edebilen ve belli ölçüde olayları etkileyebilen bir güçtür. Özellikle son 10 yılda Suriye, Libya, Azerbaycan, Afganistan, Doğu Akdeniz, Basra Körfezi ve Kızıldeniz'deki askerî varlığı ve artan nüfuzu, Ankara'nın özgün pozisyonunu Batı dünyası nezdinde de giderek kabul gören bir noktaya getirmektedir. Türkiye ayrıca bölgede Rusya'nın dengelenmesi açısından da önemli bir rol oynamakta ve bu durum NATO tarafından da takdir edilmektedir. Bu bağlamda Ankara ve Biden yönetiminin NATO'yu güçlendirme niyetinde olması da önemli bir iş birliği zemini yaratabilir. Yeni Amerikan yönetiminin Türkiye'ye yaklaşımı ne olursa olsun, Ankara'nın sadece Soğuk Savaş döneminde büyük bir gücün peşine takılarak hayatta kalmayı başarmış bir ülke olarak değerlendirilemeyeceği çok açıktır. Washington yönetiminin hem

bu rasyoneliteyi fark etmesi hem de artan kapasitesi ile Türkiye'nin Obama dönemi Türkiye'si olmadığını anlaması gerekmektedir. Bu noktada Ankara'nın da akliselim, ağırbaşlı ve tüm jeopolitik hafızasıyla hareket ederek iş birliğine kapı açması son derece önemlidir. Elbette bu durumun Biden ve ekibi tarafından da anlaşılması gerekmektedir. Kimliksel varoluşunu demokrat ilkeler üzerine kurduğunu söyleyen Biden'ın uluslararası diplomasi kurallarına ve teamüllere saygılı bir başkan olacağı iddiası gereği de Türkiye konusunda daha saygılı ve iş birliğini önceleyen bir başkan olması beklenmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir fırsat olabilir. Nihayetinde Türkiye, hangi dünyanın içinde yer alırsa alsın hiç şüphesiz değerli bir aktör olmaya devam edecektir. Ayrıca Biden'ın dış politikada bir başarı hikâyesi yazmak ve geride önemli bir miras bırakmak için Çin ve Rusya faktörü yanı sıra pandemi gibi olumsuzluklar karşısında güçlü müttefiklere ihtiyaç duyacağı da kesindir. Türkiye'nin rızasının olmadığı bölgesel ve küresel gelişmelerin işleri çok daha zora sokacağı ve Türkiye ile rekabetin arttırılmasının Batı ittifakı içinde de son derece olumsuz sonuçlar doğuracağı ABD'nin yeni yönetimi tarafından fark edilmesi gereken bir durumdur.